
LATIYN IS DOOD.

LANG LEVE LATIYN!

PARS TERTIA

(LECTIO SEXTA ET SEPTIMA)

Inhoud

Les 6.....	3
Het plusquamperfectum.....	4
Oefeningen met de substantiva van Tekst 6.1	5
Het vragend voornaamwoord/pronomen interrogativum	6
Het bijvoeglijke naamwoord/adiectivum van de derde declinatie	9
Tekst 6.1	11
De onsterfelijke ziel?.....	16
Puzzel Lectio Sexta	19
Leerwoorden.....	21
De grammatica van les 6.....	23
Les 7.....	26
De aanwijzende en persoonlijke voornaamwoorden van de 3 ^e persoon.....	27
Opdracht 1	27
Opdracht 2	28
Opdracht 3	29
Opdracht 4	29
Het wederkerende voornaamwoord van de 3e persoon	30
Opdracht 5	31
De vierde en vijfde declinatie.....	31
De vierde declinatie.....	32
De vijfde declinatie	32
Opdracht 6	32
Opdracht 7	33
Aeneas in Italia.....	34
De stichting van Rome.....	34
Opdracht 6	36
Tekst 7.1.....	36
Atrium Vestae	39
Wraak	41
Het persoonlijk voornaamwoord	43
Opdracht. 7	44
Opdracht 8	46
Tekst 7.2.....	46
Opdracht 9	48
Puzzel Lectio Septima	49
Leerwoorden	51
Grammatica les 7	52

Les 6

Wat je al geleerd hebt:

1. de 1^e, 2^e, 3^e decl. nom., gen., dat., acc., abl.
2. de functies subject, object en naamwoordelijk deel/praedicaatsnomen, bijvoeglijke en bijwoordelijke bepaling en meewerkend voorwerp
3. de 5 conjugaties en esse en posse, ire en samenstellingen van ire
4. modi: indicativus, imperativus en infinitivus
5. praesens, perfectum, imperfectum
6. praesens historicum
7. het adiectivum van de 1^e/2^e decl.

Wat leer je in les 6?

1. het plusquamperfectum
2. het vragend voornaamwoord
3. het bijvoeglijke naamwoord van de derde declinatie

Het plusquamperfectum

Het plusquamperfectum is de voltooid verleden tijd: ik had gezien, ik was geweest.

Deze tijd maak je door de stam van het perfectum te gebruiken, achter die stam –era- te zetten en daarachter de uitgang: -m, -s, -t, -mus, -tis, -nt.

1^e coni. salutav- era-m

2^e coni. monu-era-m

3^e coni. rex-era-m

4^e coni. audi(v)-era-m

5^e coni. cep-era-m

NB: fueram – ik was geweest, potueram – ik had gekund/kunnen

Opdracht 1

- Schrijf de werkwoorden met betekenis van tekst 6.1 op.
- Noteer van welkeconjugatie die werkwoorden zijn en schrijf de stam op.
- Vertaal nu de volgende vormen.

1. visitaveras

6. carpseratis

2. lacrimaveramus

7. parueramus

3. creaverant

8. licuerat

4. appropinquaveras

9. adveneramus

5. imperaveram

10.petiveram

Opdracht 2

Vertaal de volgende vormen (alle tijden).

1. petebas

7. carpsisti

13.ferimus

2. appellite

8. visitaveratis

14.licuisse

3. conside

9. gerite

15.licebat

4. aspicio

10.vehimus

16.petunt

5. amaveramus

11.appellebant

17.gerimus

6. conveni

12.visito

18.petiveramus

19.ama	27.petiveramus	35.amaveram
20.carpseras	28.visitavistis	36.aspicite
21.considebat	29.aspiciebas	37.gerebamus
22.vehe	30.amabatis	38.carpimus
23.ferebatis	31.carpseras	39.conseditis
24.appellis	32.vehebant	40.coveniebant
25.petiverunt	33.licuit	41.amaverant
26.convenis	34.licuerat	42.visitavisse

Oefeningen met de substantiva van Tekst 6.1

Opdracht 3

- Schrijf de zelfstandige naamwoorden van tekst 6.1 met hun betekenis op.
- Deel de zelfstandige naamwoorden in op declinatie en schrijf hun stam op.
- Geef van onderstaande vormen de naamval, het getal en de vertaling.

1. Tartari	9. nepotum	17.Stygem
2. fata	10.agrum	18.iussum
3. gaudii	11.tempus	19.nuntiis
4. periculo	12.lucem	20.morae
5. vatis	13.uxoris	21.imperatorii
6. virgarum	14.mora	22.vatibus
7. genere	15.neminem	23.posteris
8. silvam	16.morte	24.generum
25.virgas	26.iudicem	27.gloriam

28.uxorum	36.morti	44.imperatores
29.agros	37.fatorum	45.iussa
30.silvis	38.iussi	46.silvarum
31.Tartaro	39.mortium	47.generibus
32.tempore	40.nuntios	48.moras
33.lucum	41.posteri	49.nepote
34.Stygi	42.nemini	50.manibus
35.gaudiorum	43.iudice	51.temporibus

Opdracht 4

Zet in het andere getal (enkelvoud in meervoud en vice versa).

1. nuntios	7. generi	13.agrorum
2. vati	8. iussis	14.gloriis
3. periculorum	9. imperatorum	15.nepos
4. mortibus	10.tempore	16.fato
5. gaudia	11.iudicis	17.uxoris
6. moram	12.silvam	18.generum

Het vragend voornaamwoord/pronomen interrogativum

In het Nederlands hebben we verschillende vragende voornaamwoorden:

1. zelfstandige vragende voornaamwoorden: wie/wat: Wie is dat? Wat doet hij?

2. Afgeleid van 'wat' zijn woorden als 'waarmee, waarvoor'.
3. bijvoeglijk vragende voornaamwoord: welke: Welke man is jouw vriend?

Ook in het Latijn heb je zelfstandige en bijvoeglijke vragende voornaamwoorden:

1. zelfstandig: Quis? (Wie?) en Quid? (Wat?)
2. bijvoeglijk: Qui, Quae, Quod? (Welke)

Zelfstandig vragend voornaamwoord

casus	masc./fem.	neutrum
nom.	Quis	Quid
gen.	Cuius	Cuius
dat	Cui	Cui
acc.	Quem	Quid
abl.	Quo	Quo
nom.	Qui	Quae
gen.	Quorum	Quorum
dat.	Quibus	Quibus
acc.	Quos	Quae
abl.	Quibus	Quibus

Bijvoeglijk vragend voornaamwoord

casus	masc.	fem.	neutr.
nom.	Qui	Quae	Quod
gen.	Cuius	Cuius	Cuius
dat.	Cui	Cui	Cui
acc.	Quem	Quam	Quod
abl.	Quo	Qua	Quo
nom.	Qui	Quae	Quae
gen.	Quorum	Quarum	Quorum
dat.	Quibus	Quibus	Quibus
acc.	Quos	Quas	Quae
abl.	Quibus	Quibus	Quibus

Opdracht 5

Vertaal de volgende zinnen.

1. Cui licet deos aspicere?
2. Cui homini licet deos aspicere?
3. Cui pares?
4. Cui imperatori paretis?
5. Quis eam visitat?
6. Qui vir eam visitat?
7. Quem rogas?
8. Quem virum rogas?
9. Cuius iussum est?
10. Cuius dei iussum est?
11. Quibus imperat?
12. Quibus deis Iuppiter imperat?
13. In quo oppido sumus?
14. Qua mora ibi manemus?
15. Quibus periculis non abimus?
16. Quid nos terret?
17. Quae pericula nos terrent?
18. Cum cuius uxore in urbem venimus?

Het bijvoeglijke naamwoord/adiectivum van de derde declinatie

In les 4 heb je kennis gemaakt met het adiectivum van de eerste en tweede declinatie (bonus, bona, bonum en pulcher, pulchra, pulchrum). Belangrijk was dat een adiectivum **congrueert** met een zelfstandige naamwoord, d.w.z. dat het adiectivum dezelfde naamval, hetzelfde getal (sg./pl.) en hetzelfde geslacht heeft als het zelfstandige naamwoord waarbij het hoort. Het geslacht van dat zelfstandige naamwoord bepaal je aan de hand van de declinatie en de nom.sg. van dat zelfstandige naamwoord.

Er zijn ook bijvoeglijke naamwoorden van de derde declinatie, die de uitgangen van de derde declinatie hebben. De volgende bijzonderheden moet je wel weten:

1. abl.sg. van alle geslachten :	-i	i.p.v. –e
2. neutrum nom. en acc. pl.	-ia	i.p.v. –a
3. gen. pl.	-ium	

De bijvoeglijke naamwoorden van de derde declinatie kun je in twee groepen verdelen:

1. a. adiectiva met	nom. (m/f)	– is	fortis (dapper, sterk)
	nom. n	–e:	forte
b. adiectiva met	nom.m	–er:	acer hevig
	nom. f	–ris:	acris
	nom. n	–re:	acre
2. adiectiva met één nom.sg voor m, f, n		–s:	ingens (enorm), ingentis (gen.)

Opdracht

Vertaal volgende combinaties.

1. crudelis nuntii	3. celerium nuntiorum
2. omnipotens fatum	4. fidelibus vatibus

5. omnipotenti fato

10.ingentem agrum

6. ingentis morae

11.fideles nuntios

7. crudeli morte

12.omnipotentia fata

8. fidelem uxorem

13.crudelium imperatorum

9. ingenti stygi

14.crudeli uxori

Opdracht 7

Zet bij de onderstaande substantiva het juiste adiectivum. Geef daarna een vertaling van de combinatie.

ingentis – celerium – celeres – umbrosa – crudeli – umbrosae – inexorabilis - omnipotentibus

1. bello

5. imperatoribus

2. gaudii

6. Styge

3. nuntio

7. iudices

4. manium

8. lucis

Opdracht 8

Laat het adiectivum met het substantivum congrueren en vertaal.

1. mundos - ingens

7. Tartaro (2x) - umbrosus

2. nuntiis - fidelis

8. tempore - celer

3. belli - crudelis

9. Latio - ingens

4. periculorum - ingens

10.uxori - crudelis

5. iudicum - inexorabilis

11.virgis - aureus

6. Sibyllam - omnipotens

12.posterorum – fidelis

Tekst 6.1

Opdracht 9

Vertaal in correct Nederlands.

Aeneas Tartarum visitat.

Dum Aeneas Carthagini erat, Iuppiter ei Mercurium celerem et fidelem nuntium miserat; nuntio suo imperaverat: "Dic Aeneae: relinque Didonem et pete Italiam. Ei non licet Carthagini manere. Omnes, etiam dei, fato

5. inexorabili parere debent."

Mercurius statim Iovi omnipotenti paruerat et ad Aeneam volaverat. Quamquam Didonem amabat, tamen iusso deorum paruit. Naves sine mora paravit.

Ultimum Didonem convenit. Ea Aeneae valde irata erat, quod Didonem pulchram relinquere in animo habebat et nihil dixerat.

10. Post multa pericula et Anchisae patris mortem navem appellit ad Cumas, urbem Italiae et ibi ad Sibyllam vatem it. Eam de futuro fato rogat: "Sibylla, dic mihi: quid fatum crudele mihi fert? In quorum terra considerare mihi licet?

Quibuscum bellum gerere mihi fatum est? Cuius filiam uxorem habere et cui nepotes creare mihi fas est?"

15. Sibylla respondit: "Ne time, Aenea, nate dea. Te manet ingens gloria. In Latio in agro Lavinio uxorem invenire urbemque Lavinium condere tuum est."

Aeneas respondit: "Mihine licet in Tartarum descendere patremque meum visitare?"

20. Sibylla: "Nemini licet, nisi virgam auream in silva umbrosa Proserpinae carpsit. Carpe eam et mecum veni. Sine ea Charon te trans Stygem non vehit."

Postquam Aeneam virgam carpsit et dea eum in Tartarum duxit, adveniunt ad Stygem et Charon eos transvehit. Postea manes vident et

25. iudicem Minoa. Tandem Anchisae appropinquant. Dum pater filium videt, gaudio ingenti lacrimat. Aeneas admirans manes aspicit et rogat: “Pater, qui sunt? Quid faciunt?”

Anchises: “Fili mi, hae manes futuri generis Romani sunt, tui posterii. Eis fatum est iterum ad lucem redire. Generis Romani fatum est mundo

30. imperare. Ecce, imperatores futuri: Iulius Caesar et eius filius Augustus.”

Nunc tempus est Aeneae patri valere dicere et ad terram redire.

admirans, -ntis	zich verbazend	manes <i>pl.f.</i>	schimmen (<i>der gestorvenen</i>)
ager, agri	gebied, akker	mecum = cum me	
amare	houden van	Minos; <i>Griekse acc.</i> Minoa; <i>legendarische koning van Kreta en rechter in de onderwereld.</i>	
appellere 3	duwen naar, doen landen	mora	oponthoud
appropinquare + <i>dat.</i>	naderen	mors, mortis	de dood
aspicere 5	kijken naar	mundus	de wereld
aureus	gouden	natus + <i>abl.</i>	zoon van
bellum gerere	oorlog voeren	navis, navis	schip
carpere 3, carpsi	plukken	-ne: <i>geeft vraag aan, zonder betekenis</i>	
Carthagini	in Carthago	nemo, neminis	niemand
celer, celeris, celere	snel	nepos, nepotis	kleinzoon, kleinkind
Charon: <i>de veerman</i>		nisi	als niet, tenzij
considerare 3	zich neerlaten	nuntius	bode
convenire + <i>acc.</i>	ontmoeten	omnipotens, -ntis	almachtig
creare	voortbrengen	omnis, omnis	ieder, geheel, <i>pl. alle</i>
crudelis, -le	wreed	periculum	gevaar
Cumae	Cumae	petere	opzoeken
descendere 3	afdalen	post + <i>acc.</i>	na
dum	terwijl	postea	nadien
Ecce,	zie,	posterii <i>pl.m.</i>	nageslacht
fas est	het is geoorloofd	postquam	nadat
ferre	brengen	Proserpina: <i>vrouw van Pluto, god van de onderwereld</i>	
fidelis, fidele	trouw	quamquam	hoewel
futurus	toekomstig	relinquere 3	verlaten
gaudium	vreugde	Sibylla	Sibylla
gloria	roem	silva	bos
hae <i>nom.pl.f.</i>	deze	sine + <i>abl.</i>	zonder
imperare + <i>dat.</i>	heersen over, bevelen	Styx, Stygis: <i>rivier in de onderwereld</i>	
imperator	bevelhebber	tandem	uiteindelijk
in animo habere	van plan zijn	Tartarus	Tartarus
inexorabilis	onverbiddeijk	tempus <i>n., -oris</i>	tijd
ingens, ingentis	enorm	trans + <i>acc.</i>	over
invenire	vinden	tuum est	het is van jou; het is jouw zaak/plicht
iratus + <i>dat.</i>	boos	ultimum	voor de laatste keer
iterum	weer	umbrosus	schaduwrijk, donker
iudex, iudicis	rechter	uxor, uxoris	vrouw, echtgenote
lacrimare	huilen	valere dicere	vaarwel zeggen
Latium	Latium, <i>streek van het latere Rome</i>	vates, vatis	zieneres
Lavinus	Lavinisch	vehere 3	vervoeren
licet + <i>dat.</i>	het staat vrij aan; ..mag	virga	tak
lux, lucis	licht, daglicht	visitare	bezoeken

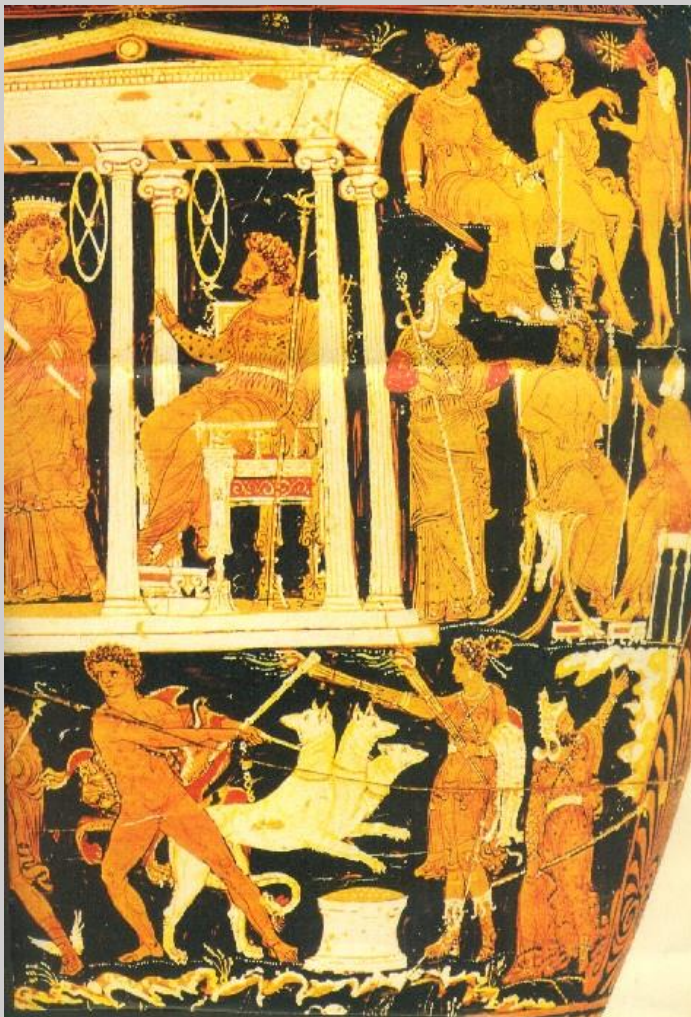
volare

vliegen

Opdracht 10

Beantwoord de volgende vragen.

1. Volgens de tekst is er één iets machtiger dan de goden. Wat is dat? Dat is in strijd met de moderne kijk op de godheid. Leg dat uit.
2. Benoem en verklaar: mihi r.12, terra r. 12, cuius 13, respondit 18, mundo 29.
3. Zoek ten aanzien van Minos het volgende op:
 - a. wat is de precieze rol van Minos in de onderwereld?
 - b. samen met wie voerde Minos die taak uit?
 - c. waarom is het niet echt vreemd dat Minos die taak uitvoerde?

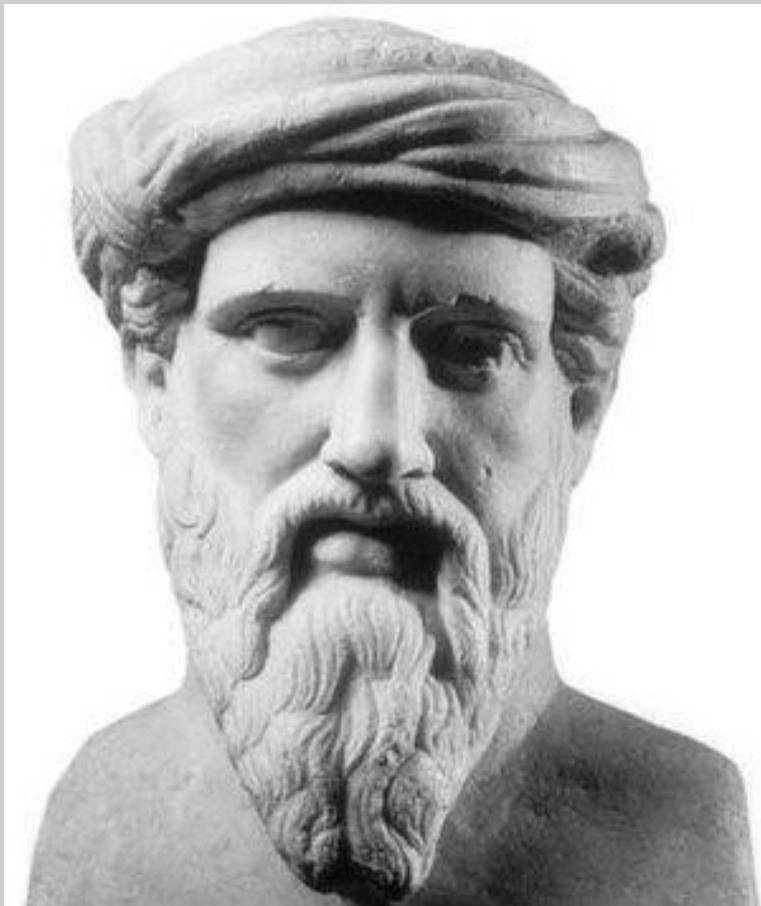

links boven Proserpina en Hades, rechts van hen de rechters van de onderwereld: Rhadamantys, Minos en Aiakos, onder Herakles, die Kerberos in bedwang houdt.

Opdracht 11

In de tekst wordt erover gesproken dat de 'manes in lucem redire'. Gedoeld wordt hier op de reïncarnatieleer.

1. Ga na wat precies reïncarnatie betekent.
2. Deze leer is door Pythagoras in Europa geïntroduceerd. Zoek op wat die leer inhoudt en leg zijn leer uit.
3. Wat was de Griekse term voor reïncarnatie? Wat betekent die term precies?
4. Welk van beide termen is correcter: reïncarnatie of de Griekse term? Motiveer je antwoord.

Pythagoras

De onsterfelijke ziel?

Tekst 6.1 vormt een goede aanleiding om in te gaan op de vraag hoe de mensen in de klassieke oudheid aankeken tegen de ziel en de dood.

Van oudsher heeft men zich druk gemaakt over de sterfelijkheid of onsterfelijkheid van de mens. Oorspronkelijk had men niet precies door wat de mens is. Overigens wijst niets erop dat wij dat wel weten. Onze oudste literaire bron Homeros' Ilias zegt in het eerste boek/hoofdstuk:

1. Μῆνιν ἄειδε , θεὰ, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην , ἣ μυρὶ Ἴαχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἠρώων , αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν

De wrok moet u bezingen, Godin, van Peleus' zoon Achilles,
de verderfelijke, die de Grieken ontelbare smarten bezorgde
en vele krachtige zielen wierp zij toe aan Hades
van helden, maar henzelf maakte zij tot prooi voor honden ...

Hieruit blijkt dat men ooit meende dat de mens niet meer was dan zijn lichaam, omdat gezegd wordt dat de wrok de helden **zelf** tot prooi maakte. De zielen werden aan Hades toegeworpen. Dit betekent dat men de mens als zijn lichaam zag. Men had wel het idee van een psychè, een levensadem. Deze bleef op een vreemde manier wel voortbestaan en daalde af in de onderwereld, indien het lichaam naar behoren begraven of verbrand was, d.w.z. met een muntstuk in de mond voor de veerman Charon. Anders kwam men de Styx, de rivier in de onderwereld, niet over. Het is vreemd dat men zelfs in de achtste eeuw voor Chr. niet al te veel belang hechtte aan de ziel/psychè, terwijl die toch bleef voortleven. Nee, het lichaam was de persoon zelf en in nog ouder tijd, ten tijde van de Mykeners begroef men de doden zelfs met een een buisje in de mond, waardoorheen men de dode op de juiste tijd eten en drinken kon geven, alsof het lichaam dat nodig had. Later werd door de filosoof en wiskundige Pythagoras eind 6^e eeuw v.Chr. de reïncarnatieleer, **metempsychose** in de Griekse wereld vanuit het oosten geïntroduceerd. In eerste instantie keek men raar naar Pythagoras en zijn nieuwe leer, maar Plato, de grote Atheense filosoof van de 5^e en 4^e eeuw v. Chr. nam die leer serieus op. Hij ging er vanuit dat de zielen eeuwig leven en telkens opnieuw geboren worden en in een andere wereld, de **transcendente wereld** (overschrijdend de

grens van het waarneembare), alles wat wij weten en misschien nog meer, gezien hebben in a.h.w. virtuele vorm. Plato was ervan overtuigd dat er naast onze wereld nog een tweede wereld was, waarin onveranderlijke vormen te zien zijn. Deze vormen bestaan eeuwig, nooit veranderen en onze zielen (psychai) hebben die ooit gezien voor de geboorte. Door de schok bij onze geboorte komt de ziel met grote kracht neer in het lichaam en komt die kennis ongeordend onder een dikke laag stof te liggen. Later wordt die kennis door ons zelf opgediept uit ons geheugen. Leren is dus volgens Plato **anamnese**: herinnering.

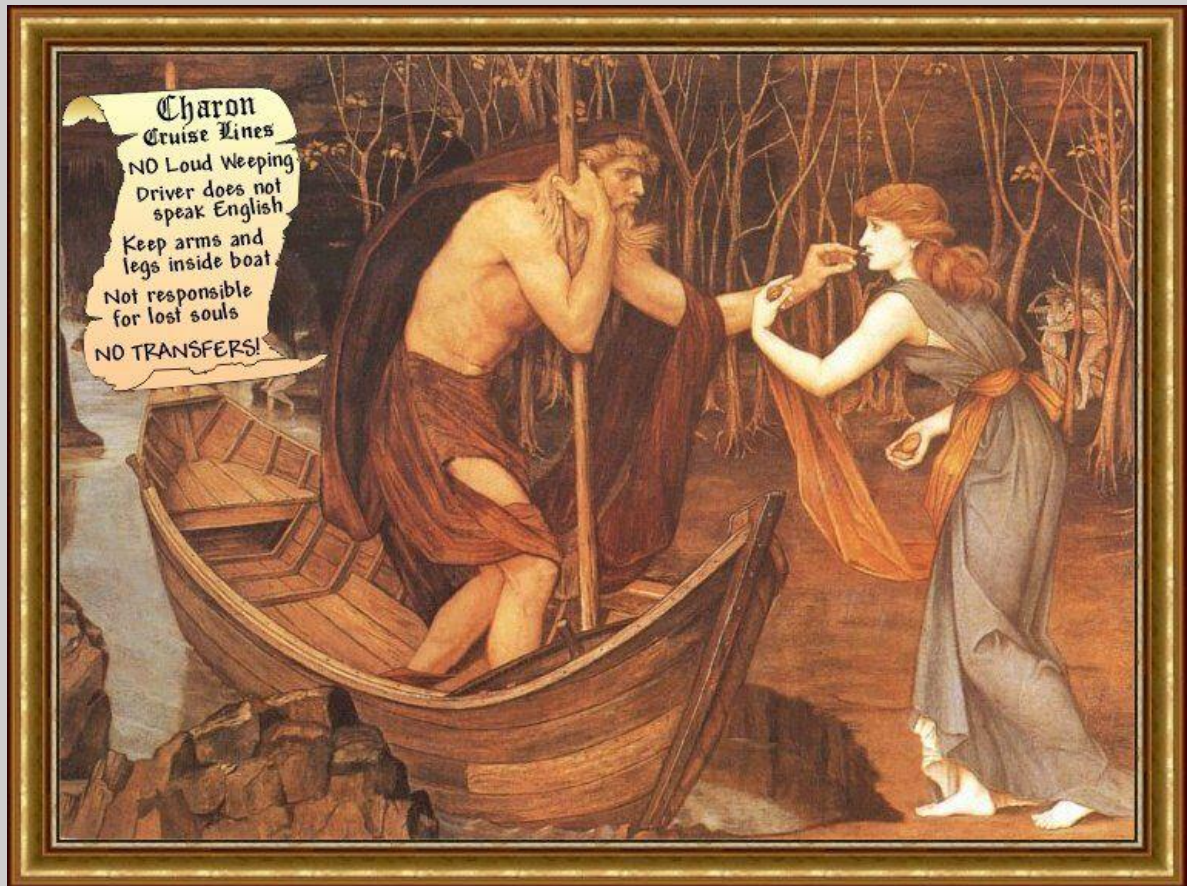
Volgens Plato daalt de ziel af naar de onderwereld en verblijft daar 1000 jaren, jaren van loutering (boeten voor zonden) en wachten. Daarna kiest iedere ziel een nieuw leven op grond van zijn ervaringen in het vorige leven. Uiteindelijk – in het ergste geval duurt dat 30.000 jaar- zal de ziel na voldoende geleerd te hebben op de Elyseïsche velden, de Griekse hemel, terecht komen.

Een latere filosofische richting, de Stoa, geloofde dat de menselijke ziel een afsplitsing van de wereldziel (ratio) is. Deze wereldziel/ratio, deus, plant alles en omdat die goddelijk is, is alles wat die plant in principe goed. In de mens zit die ratio ook en omdat de menselijke ratio en de wereldratio dezelfde zijn, kunnen wij als mensen, als we ons best doen, de godheid begrijpen. Zo kan de mens ook begrijpen waarom alles gebeurt: de godheid heeft het gepland en dus is het goed. De mens legt zich dan neer bij wat er in het leven gebeurt. Als demens accepteert wat er gebeurt, leeft hij volgens de natuur. Dit is het hoogste doel van de Stoa. Wie volgens de natuur leeft, is gelukkig, omdat hij geestelijk in evenwicht, rust is. Hij heeft geen last van emoties. Hij heeft apatheia bereikt.

Niet alle Grieken geloofden in de onsterfelijkheid van de ziel. Zo had je in dezelfde tijd als de Stoa (300 v.Chr.) de Epicureeërs. Zij geloofden, dat de ziel slechts uit atomen bestond en dat bij de dood de samenhang van de atomen ophield te bestaan en de ziel dus uiteen viel. Ook geloofden zij dat niets door een godheid gepland was. Die atomen waren per toeval samengekomen en zo was volgens hen de wereld ontstaan. Omdat het leven met de dood ophield, was hun streven geluk hier op aarde te vinden. Geluk bereikte je door genot, maar dit genot was sober: geen geestelijke en lichamelijke pijnen.

Opdracht 12

De vraag nu is wat jij gelooft. Zet in 100 woorden met argumenten uiteen wat jij denkt betreffende de onsterfelijkheid van de ziel.

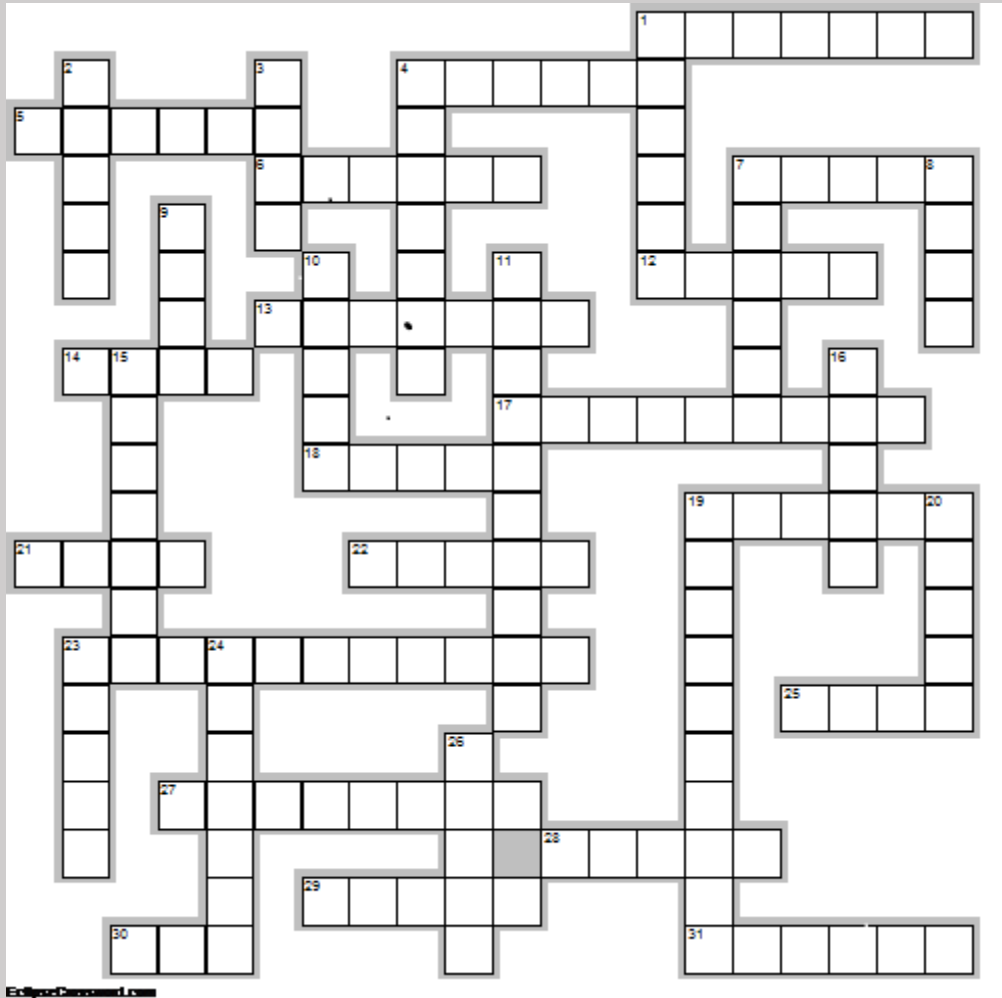

Charon, de veerman

Puzzel Lectio Sexta

Opdracht 13.

Maak onderstaande puzzel.

Horizontaal

1.	tijden subject (7)	18.	door de dood (5)
4.	nadien (6)	19.	snel abl. s. (6)
5.	van vreugde (6)	21.	zonder (4)
6.	onmiddellijk (6)	22.	aan de wereld (5)
7.	zeer (5)	23.	zij keken naar (11)
12.	voor oponthoud (5)	25.	lotsbeschikkingen acc.p. (4)
13.	niemand object (7)	27.	trouw gen. pl. (8)
14.	dochter subject (4)	28.	vanaf Latio (5)
17.	jij had geplukt (9)	29.	jij gehoorzaamt (5)

30. terwijl (3)

31. door bevelen (6)

Verticaal

1. uiteindelijk (6)

2. van het schip (5)

3. tenzij (4)

4. jullie zoeken (7)

7. van de tak (6)

8. zie (4)

9. na (4)

10. samen met mij (5)

11. zij dalen af (10)

15. je bereikt (7)

16. toch (5)

19. te Carthago (10)

20. boos f. nom.s. (5)

23. akkers obj. (5)

24. rechter object (7)

26. gouden gen.n.s. (5)

Leerwoorden

ager, agri	gebied, akker
appellere 3	duwen naar, doen
	landen
aspicere 5	kijken naar
carpere 3, carpsi	plukken
Carthagini	in Carthago
celer, celeris, celere	snel
considerare 3	zich neerlaten
convenire + acc.	ontmoeten
creare	voortbrengen
crudelis, -le	wreed
descendere 3	afdalen
Ecce,	zie,
fas est	het is geoorloofd
ferre	brengen
fidelis	trouw
futurus	toekomstig
gaudium	vreugde
gloria	roem
imperare + dat.	heersen over, bevelen
imperator	bevelhebber
ingens, ingentis	enorm
invenire	vinden
iratus + dat.	boos
lacrimare	huilen

Opdracht 14: leer onderstaande woorden.

licet + dat.	het staat vrij aan; ..mag
lux, lucis	licht, daglicht
mecum = cum me	
mora	oponthoud
mors, mortis	de dood
mundus	de wereld
natus + abl.	zoon van
nisi	als niet, tenzij
nuntius	bode
omnipotens	almachtig
periculum	gevaar
petere	opzoeken
post + acc.	na
posterii pl.m.	nageslacht
postquam	nadat
quamquam	hoewel
relinquere 3	verlaten
silva	bos
tandem	uiteindelijk
tempus n., -oris	tijd
trans + acc.	over
tuum est	het is van jou; het is jouw zaak/plicht
uxor	vrouw, echtgenote

Opdracht 15

Zoek de betekenis van
nevenstaande gezegdes op.

Carpe diem

Quod licet Iovi, non licet bovi.

**Ceterum censeo Carthaginem esse
delendam.**

De grammatica van les 6

Het plusquamperfectum

Het plusquamperfectum is de voltooid verleden tijd: ik had gezien.

Deze tijd maak je door de stam van het perfectum te gebruiken, achter die stam –era- te zetten en daarachter de uitgang: -m, -s, -t, -mus, -tis, -nt.

1 ^e coni. salutav-	era-m	ik had begroet
2 ^e coni. monu-	era-m	ik had gewaarschuwd
3 ^e coni. rex-	era-m	ik had bestuurd
4 ^e coni. audi(v)-	era-m	ik had gehoord
5 ^e coni. cep-	era-m	ik had genomen

salutaveram	monueram	rexeram	audi(v)eram	ceperam
salutaveras	monueras	rexeras	audi(v)eras	ceperas
salutaverat	monuerat	rexerat	audi(v)erat	ceperat
salutaveramus	monueramus	rexeramus	audi(v)eramus	ceperamus
salutaveratis	monueratis	rexeratis	audi(v)eratis	ceperatis
salutaverant	monuerant	rexerant	audi(v)erant	ceperant

Het vragend voornaamwoord/pronomen interrogativum

In het Latijn heb je zelfstandige en bijvoeglijke vragende voornaamwoorden:

zelfstandig: Quis? /Wie? en Quid?/ Wat?

bijvoeglijk: Qui, Quae, Quod/Welke?

Zelfstandig vragend voornaamwoord

casus	masc./fem.	neutrum
nom.	Quis	Quid
gen.	Cuius	Cuius
dat	Cui	Cui
acc.	Quem	Quid
abl.	Quo	Quo
nom.	Qui	Quae
gen.	Quorum	Quorum
dat.	Quibus	Quibus
acc.	Quos	Quae
abl.	Quibus	Quibus

Bijvoeglijk vragend voornaamwoord

casus	masc.	fem.	neutr.
nom.	Qui	Quae	Quod
gen.	Cuius	Cuius	Cuius
dat.	Cui	Cui	Cui
acc.	Quem	Quam	Quod
abl.	Quo	Qua	Quo
nom.	Qui	Quae	Quae
gen.	Quorum	Quarum	Quorum
dat.	Quibus	Quibus	Quibus
acc.	Quos	Quas	Quae
abl.	Quibus	Quibus	Quibus

Het bijvoeglijke naamwoord/adiectivum van de derde declinatie

Naast bijvoeglijke naamwoorden van de 1^e en 2^e declinatie (bonus, -a, -um) zijn er adiectiva van de derde declinatie. Deze hebben de uitgangen van de derde declinatie, maar de volgende bijzonderheden moet je wel weten:

4. abl.s. van alle geslachten	: -i	i.p.v. –e
5. neutrum nom. en acc. pl.	-ia	i.p.v. –a
6. gen. pl.	-ium	i.p.v. –um

De bijvoeglijke naamwoorden van de derde declinatie kun je in twee groepen verdelen:

3. a. adiectiva met	nom. (m./f.) – is zoals fortis (dapper, sterk)
	nom. n. –e : forte
b. adiectiva met	nom.m. –er : acer hevig
	nom. f. –ris : acris
	nom. n, –re : acre
4. adiectiva met één nom.s. voor m, f, n (gen.)	–s : ingens (enorm), ingentis

singularis

m en f	n	m	f	n
fort-is	fort-e	acer	acr-is	acr-e
fort-is	fort-is	acr-is	acr-i	acr-i
fort-i	fort-i	acr-i	acr-i	acr-i
fort-em	fort-e	acr-em	acr-em	acr-e
fort- <i>i</i>	fort- <i>i</i>	acr- <i>i</i>	acr- <i>i</i>	acr- <i>i</i>

pluralis

m en f	n	m	f	n
fort-es	fort-ia	acr-es	acr-es	acr- <i>ia</i>
fort- <i>ium</i>	fort- <i>ium</i>	acr- <i>ium</i>	acr- <i>ium</i>	acr- <i>ium</i>
fort-ibus	fort-ibus	acr-ibus	acr-ibus	acr-ibus
fort-es	fort-ia	acr-es	acr-es	acr- <i>ia</i>
fort-ibus	fort-ibus	acr-ibus	acr-ibus	acr-ibus

singularis**pluralis**

m en f	n	m en f	n
Ingens	Ingens	Ingentes	Ingentia
ingentis	Ingentis	ingentium	Ingentium
Ingenti	Ingenti	Ingentibus	Ingentibus
ingentem	Ingens	ingentes	Ingentia
ingenti	ingenti	ingentiibus	ingentibus

Les 7

Wat je al geleerd hebt:

1. praesens, imperfectum, perfectum en plusquamperfectum
2. ire, esse, posse
3. 1^e t/m 3^e declinatie
4. de pronomina interrogativa en personalia
5. adiectiva 1/2^e decl en 3^e declinatie

Deze les leer je:

1. de aanwijzende en de persoonlijke voornaamwoorden van de 3^e persoon
2. het wederkerende voornaamwoorden
3. het bezittelijke voornaamwoord
4. de 4^e en 5 declinatie

De aanwijzende en persoonlijke voornaamwoorden van de 3^e persoon

In het Latijn had men oorspronkelijk geen persoonlijk voornaamwoord van de 3^e persoon. Dus woorden als hij, zij, het bestonden niet. Het Latijn was hierin niet uniek. Dit gold ook voor het Grieks. Omdat men toch behoefte had aan zulke woorden, ging men de aanwijzende voornaamwoorden daarvoor gebruiken: die, dat en deze, dit.

Het Latijn heeft verscheidene van zulke aanwijzende voornaamwoorden. Ze lijken op bijvoeglijke naamwoorden: ze congrueren met zelfstandige naamwoorden. Dus hebben ze hetzelfde getal en geslacht en dezelfde naamval. De verbuiging van die voornaamwoorden gaan deels volgens de 1^e en 2^e decl., maar zijn ook gedeeltelijk onregelmatig. Deze voornaamwoorden (**pronomina demonstrativa**) zijn erg belangrijk. Ze komen veel voor en ieder woord heeft zijn eigen betekenis. Dus leer de verbuiging goed en de betekenis.

Bijzonderheden van de verbuiging: alle aanwijzende voornaamwoorden hebben **één gen.sg. op –ius** voor alle geslachten en **één voor de dat.sg. –i**. Vergelijk overigens hiermee de vragende voornaamwoorden.

1. ille (m), illa (f), illud (n): 1. die, dat (beroemde, daar bij jou, eerst genoemde), 2. hij zij het.

Opdracht 1

Maak onderstaand overzicht zelf compleet.

nom.s.	ille	illa	illud
gen.	illius		
dat.	illi		
acc.	illum		illud
abl.	illo		illo
nom.p.	illi		
gen.			
dat.			
acc.			
abl.			

Nota bene: precies zo worden verbogen:

iste, ista, istud: 1. die, dat (schurk), 2. hij, zij, het

ipse, ipsa, ipsum: zelf, juist

Ille is een interessant woord. Het is het woord dat het in alle Romaanse talen gewonnen heeft als pers.vnw. en als lidwoord:

Frans: *le* <-- ille. Du komt *la* van? Il komt natuurlijk van en elle van

Spaans: **los** komt van

2. hic (m), haec (f), hoc (n): deze, dit (hier bij mij), 2. hij, zij, het

De -c- is het aanwijzende element.

Opdracht 2

Vul onderstaande schema in.

nom.s.	hic	haec	hoc
gen.	huius		
dat.	huic		
acc.	hunc		
abl.	hoc		
nom.p.	hi		haec
gen.			
dat.			
acc.			
abl.			

3. is (m), ea (f) en id (n): 1. deze, dit, 2 hij, zij, het

Dit woordje is het meest neutraal, het heeft geen bijbetekenis.

Opdracht 3

Maak onderstaand schema compleet.

nom.s.	is	ea	id
gen.	eius		
dat.	ei		
acc.			
abl.			
nom.p.	ei		
gen.			
dat.			
acc.			
abl.			

Opdracht 4

- a. Schrijf de substantiva onder tekst 7.1 op, deel ze in op declinatie, geef de stam en schrijf de betekenis op.
 - b. Vertaal de volgende combinaties van de aanwijzende voornaamwoorden met substantiva en geef de naamval. Die substantiva staan bij tekst 7.
1. istud coniugium	10. illa cupidine
2. illi cupidini	11. ista spe
3. istam spem	12. his mensibus
4. eo avunculo	13. hae aquae
5. ipsius Iovis	14. eorum officiorum
6. haec aqua	15. illius coniugii
7. eo pudore	16. horum liberorum
8. ea officia	17. istas spes
9. hos liberos	18. illis cupidinibus

19.eius officii

24.huic aquae

20.hoc mense

25.ei officio

21.his liberis

26.eo officio

22.ipsam lovem

27.ipsi uxori

23.eum pudorem

28.illis coniugiis

Het wederkerende voornaamwoord van de 3e persoon

Het wederkerende voornaamwoord van de 3e persoon is in het Nederlands 'zich' en wordt gebruikt voor mannelijke, vrouwelijke, onzijdige woorden en in enkelvoud en meervoud:

Hij ziet zich.

Zij verbaast zich.

Het kind slaat zichzelf over.

Zij haasten zich over straat.

In het Latijn bestaat natuurlijk ook zo'n wederkerend vnw. (pronomen **reflexivum**). Ook dit wordt voor alle geslachten en in enkelvoud en in meervoud gebruikt. Het heeft slechts 3 naamvallen. Er bestaat geen nominativus van dit woord en in plaats van een genitivus wordt een bezittelijk voornaamwoord gebruikt.

nom.	-----	-----
gen.	suus, sua, suum	zijn, haar, hun eigen
dat.	sibi	aan, voor zich
acc.	se	zich
abl.	se	door, met, vanaf zich

Nota bene: ook de persoonlijke voornaamwoorden van de 1^e en 2^e persoon kunnen (uitgezonderd de nominativus en genitivus) als wederkerende voornaamwoorden gebruikt worden.

Opdracht 5

Vertaal de onderstaande zinnen. De woorden komen ook uit de woorden van tekst 7.1.

1. Aquam ex illo fonte hausimus.
2. Iuppiter suam uxorem, non eius reliquerat.
3. Quis magno pudore avunculos suos aspiciebat?
4. Liberi a patre se averterunt.
5. Hi viri nos illis hastis transfigere non potuerunt.
6. Sine dubio illa nocte timore dormire non potuerunt.
7. Tuum, non meum est genus hominum reficere, quia illi se reficere non possunt. (homo, hominis – mens)
8. Ad quem locum ista uxor liberos suos, non eius ad se vocaverat?
9. Cotidie liberi suo patri salutem dicunt.
10. Iuppiter isti avunculo non iam officium regis cessit.

De vierde en vijfde declinatie

Het Latijn kent vijf declinaties. De eerste drie zijn al aan bod gekomen.

Als je alle declinaties van het Latijn bekijkt, valt op dat de 1^e en 2^e en 4^e en 5^e klinkerdeclinaties zijn: hun stam eindigt op een klinker. Die stam is het best zichtbaar in de ablativus sg. Van de 1^e declinatie eindigt die op een –a (dea) en daarom wordt die ook wel de a-declinatie genoemd. De ablativus van de 2^e eindigt op een –o (deo): de o-declinatie. Van de 4^e declinatie eindigt de stam op een –u: exercitu- (exercitus - leger). Dit is de u-declinatie. Van de 5^e eindigt de stam op een –e: re- (res – zaak). Dit is de e-declinatie. Alleen van de derde declinatie eindigt de stam niet op een klinker, maar op een medeklinker: rex, reg-. deze declinatie heet ook wel medeklinkerdeclinatie.

De vierde declinatie

Deze bestaat uit twee groepen:

- mannelijke woorden op –us: exercitus – leger
- onzijdige woorden op –u: cornu – hoorn, (leger)vleugel.

De uitgangen die deze declinatie (overigens ook de 5^e) gebruikt, zijn gelijk aan die van de andere declinaties.

casus	m sg.	m pl.	n sg.	n pl.
nom.	exercitu-s	exercitu-s	cornu	cornu-a
gen.	exercitu-s	exercitu-um	cornu-s	cornu-um
dat.	exercitu-i*	exercit-ibus**	cornu	corn-ibus
acc.	exercitu-m	exercitu-s	cornu	cornu-a
abl.	exercitu	exercit-ibus	cornu	cornibus

*De dativus singularis kan ook exeercitu zijn.

** De dativus pluralis was eigenlijk exercitu-bus, maar heeft zich aan die van de derde declinatie aangepast.

NB: domus (f!) is een zelfstandig naamwoord dat deels van de 2^e en deels van de 4^e declinatie is: abl. sg. domo, acc.pl. domos, gen. pl. soms domorum.

De vijfde declinatie

De woorden van de vijfde zijn vrouwelijk. Uitzondering is dies – dag. Dies is mannelijk als het geen bepaalde dag is, maar als dat wel een bepaalde dag is, is dies vrouwelijk.

casus	sg.	pl.
nom.	re-s	re-s
gen.	re-i	re-rum
dat.	re-i	re-bus
acc.	re-m	re-s
abl.	re	re-bus

Opdracht 6

Geef van de volgende woorden de gevraagde naamval en de daarbij horende vertaling.

exercitus – leger, currus – wagen, spes – hoop, fructus – vrucht, voordeel, res - zaak, ding, situatie, fides - trouw, erewoord en dies dag, cornu - hoorn.

1. spes: abl.pl.

2. fructus: acc.sg.

3. cornu: nom.pl.	11. spes: dat.sg.
4. fides: dat. sg.	12. fructus: nom.pl.
5. res: abl. sg.	13. cornu: dat.sg.
6. dies: gen.sg.	14. fides: abl. sg.
7. exercitus: gen.sg.	15. res: abl. pl.
8. currus: abl.sg.	16. currus: acc.pl.
9. cornu: abl.pl.	17. dies: gen.pl.
10. exercitus: gen.pl.	18. exercitus: dat.sg.

Opdracht 7

Geef van de volgende combinaties de naamval en de vertaling. Niet gekende woorden komen uit de woorden van tekst 7.1 en 7.2 (1.24).

1. hoc die	11. haec cornua
2. illa re	12. spe beata
3. rugosis fructibus	13. spes tantae
4. his curribus	14. maioris exercitus
5. similes res	15. rugosi fructus 2x
6. harum rerum	16. re simili
7. his diebus	17. hunc diem
8. spei suae	18. istas res
9. isto curru	19. tantam spem
10. exercitu invidioso	20. isti fidei

21. fructuum tactorum

25. huic cornu

22. spes suas

26. huius currus

23. isti dies

27. hanc rem

24. maiori exercitui

28. eius rei

Aeneas in Italia

Uiteindelijk landde Aeneas op de kust van Italië in het land van koning Latinus in de streek die later Latium zou hetten. Latinus was koning van de Laurentes en had een dochter met de naam Lavinia. Zij was voorbestemd als vrouw van Turnus, de koning van de Rutuli, maar een orakel had bepaald dat Lavinia met een vreemde zou trouwen. Latinus' vrouw Amata zag meer in Turnus, aan wie ze Lavinia had beloofd, dan in Aeneas en luno zaide haatgevoelens jegens de Trojanen zodat er wel een oorlog moest komen. Latinus koos voor Aeneas omdat hij van een orakel begrepen had dat zijn schoonzoon uit den vreemde zou komen. Uiteindelijk eindigde deze oorlog in een overwinning van Aeneas en zijn Trojanen. Aeneas trouwde met Lavinia. Om Latinus te eren liet hij een nieuw volk ontstaan door de Laurentes en de Trojanen één volk te laten worden. Dit nieuwe volk kreeg de naam 'Latini'. Samen met zijn nieuwe vrouw

stichtte hij een nieuwe stad Lavinium, waaruit zijn zoon Iulus zou vertrekken en Alba Longa zou stichten.

De stichting van Rome

Ongeveer 400 jaren later, rond 775 voor Chr., lag de koning van Alba Longa op sterven. De koning heette Proca. Hij had twee zoons Numitor en Amulius. Deze koning nam een foute beslissing. Op zijn sterfbed gaf hij zijn zoons de keuze: geld of koningschap. Amulius koos voor het geld. Immers, wat is het koningschap zonder geld? Numitor koos het koningschap. Later zette Amulius Numitor af. Hij sloot hem op zijn eigen landgoed op, doodde diens zoon en maakte zijn dochter Rhea tot Vestaalse maagd. Zo hoefde hij niet bang te zijn dat zij nakomelingen zou krijgen, die

wraak zouden nemen en hem van de macht zouden beroven, maar hierin had hij zich vergist.

beeld van een vestalis maxima in het Atrium Vestae

Opdracht 6

Vertaal onderstaand verhaal in correct Nederlands.

Rhea Silvia

Iam diu Rhea virgo vestalis erat. Officium Rheae erat cotidie aquam e fonte haurire. Spes secundae fortunae non iam ei erat. Timebat. Eam non vir, non coniugium, non liberi manebant. Deinde iste Amulius patrem Rheae in praedio

5. custodiebat fratremque necaverat. Quis eam iuvare potest?

Itaque Rhea Amulium nunc timebat.

Quondam Atrium Vestae, domum Vestalium virginum,

reliquerat. Ad fontem curru suo venerat et iam ex illo aquam

10. hauserat et in aqua se aspiciebat, cum subito ei vir ignotus

apparuit. Hic vir fortis, valde pulcher, magnus erat. Rhea

exclamavit: “Quae res haec est? Tu, quid vis? Quare mihi

appropinquas?”

Iam se avertebat, cum vir parva voce dixit: “Ne fuge. Hoc die

tibi **15.** fortuna est. Deus sum, ille Mars, filius illius

lovis. Audi haec verba mea: te amo, te volo. Da te mihi et tibi liberos do. Hunc fructum tibi do: homines te beatam uxorem huius dei vocant et te laudant. Tibi fidem meam huius rei do.” Cupidine liberorum Rhea deo cessit et suum pudorem (tamen **20.** ea res magna feminis erat) in memoria non tenebat. Postea deus eam reliquit. Post novem menses Rhea duos filios peperit et non sine causa de salute suorum filiorum timebat, quia avunculus suus Amulius vir crudelis erat.

aqua	water	fortuna	lot, geluk
aspicere 5	aanschouwen	fructus 4^e	vrucht, voordeel
Atrium Vestae het Atrium Vestae (<i>huis van de Vestaalse maagden</i>)		haurire, hausi	putten
apparere 2	verschijnen	iam	nu, reeds, eindelijk
avertere 3, averti	afwenden	ignotus	onbekend
avunculus	oom (<i>van moeders kant</i>)	Iuppiter, Iovis	
		itaque	dus
beatus	gelukkig	iuvare	helpen
causa	oorzaak	laudare	prijzen
cedere 3, cessi	wijken voor, toegeven aan	liberi pl. 2^e	kinderen
	huwelijk	mensis m., -sis	maand
coniugium	dagelijks	necare	doden
cotidie	het verlangen	non iam	niet meer
cupido, -dinis	wagen	november	negende
currus 4^e	bewaken	nunc	nu
custodire	daarna, vervolgens	officium	plicht, taak
deinde	dag	parere 5, peperit	baren
dies m, f	lange tijd	parvus	klein
diu adv.	huis	paterque = et pater	
domus 2/4 f.	uitroepen	praedium	landgoed
exclamare	trouw, erewoord	pudor	schaamte
fides 5^e	bron	quare	waarom
fons, -ntis m.	dapper sterk	quis	wie
fortis 3		quondam	een keer
		relinquere, perf. reliqui	achterlaten

res 5 ^e	zaak, ding, situatie	uxor, -oris	getrouwde vrouw
salus, salutis	heil, redding	vestalis, -le	vestaals, van Vesta
secundus	voorspoedig	virgo, virginis	maagd
spes f. 5 ^e	hoop, verwachting	vocare	roepen noemen
subito	plotseling	volo	ik wil
tenera 2	hebben, houden	vox, vocis	stem
timere 2	vrezen, bang zijn		

Mars en Rhea Silvia, c.1616/17
Peter Paul Rubens (1577-1640)
 46 x 66 cm

Atrium Vestae

Het Atrium Vestae was het verblijf van de zes priesteressen van Vesta, ofwel de Vestaalse maagden, die zeer in ere stonden bij de Romeinen. Twee van hen waren zeer jong. Tussen hun 6e en 10e levensjaar werden ze gerecruteerd. Bij hun intrede in de orde werd hun haar afgeschoren en aan een lotusboom als offer opgehangen. Ze werden Amata (Beminde) genoemd. Als het haar weer was aangegroeid, werd het opgemaakt met 6 strengen vals haar, gescheiden met smalle witte linten. Het haar werd getooid met een diadeemachtig lint, waaraan witte linten hingen. Ze droegen altijd witte gewaden en bij offers een witte hoofddoek met purperen zoom. Deze hoofddoek werd met een broche op de borst vastgezet. Dit was hun enige sieraad. Ze leefden namelijk zeer sober.

De eed werd normaal voor een periode van 30 jaar afgelegd, gedurende welke tijd de maagd daadwerkelijk maagd moest blijven. Overtreding werd gestraft met dood door begraving of doordat ze van de Tarpeïsche rots gegooid werden. Wel konden ze tussentijds uit de orde uittreden om te huwen, maar de eer en de voorrechten van hun functie waren zo groot, dat slechts weinigen dat gedaan hebben. Afgezien van de keizerin mochten alleen de Vestaalse maagden in een wagen door de stad gaan; ze hadden ereplaatsen bij spelen en

kregen, wanneer ze hun eed aflegden, een grote bruidschat. Op straat maakte iedereen, ook de hoogste magistraten, ruim baan voor hen.

Hun invloed was zeer groot. Zij konden met een enkel woord veroordeelden gratie verlenen. Bij hen werden testamenten en andere belangrijke documenten in bewaring gegeven. Denk hierbij aan het testament van Iulius Caesar en de *Res Gestae* (het verslag van zijn daden) van Augustus. Verder bewaarden ze op een geheime plaats in hun huis de heilige panden van het gezag van Rome: het *Palladium* (het Pallasbeeld, dat Aeneas uit Troje meegenomen zou hebben).

Behalve het bewaken van het vuur verrichtten ze huishoudelijke taken. Zo moesten ze water in kruiken op hun hoofd halen. De orde was zo geëerd, dat pas in 392 n. Chr. de orde werd opgeheven, toen de keizers al lang christen waren.

Ajax Minor sleurt hier Cassandra weg van het Palladium in Troje.

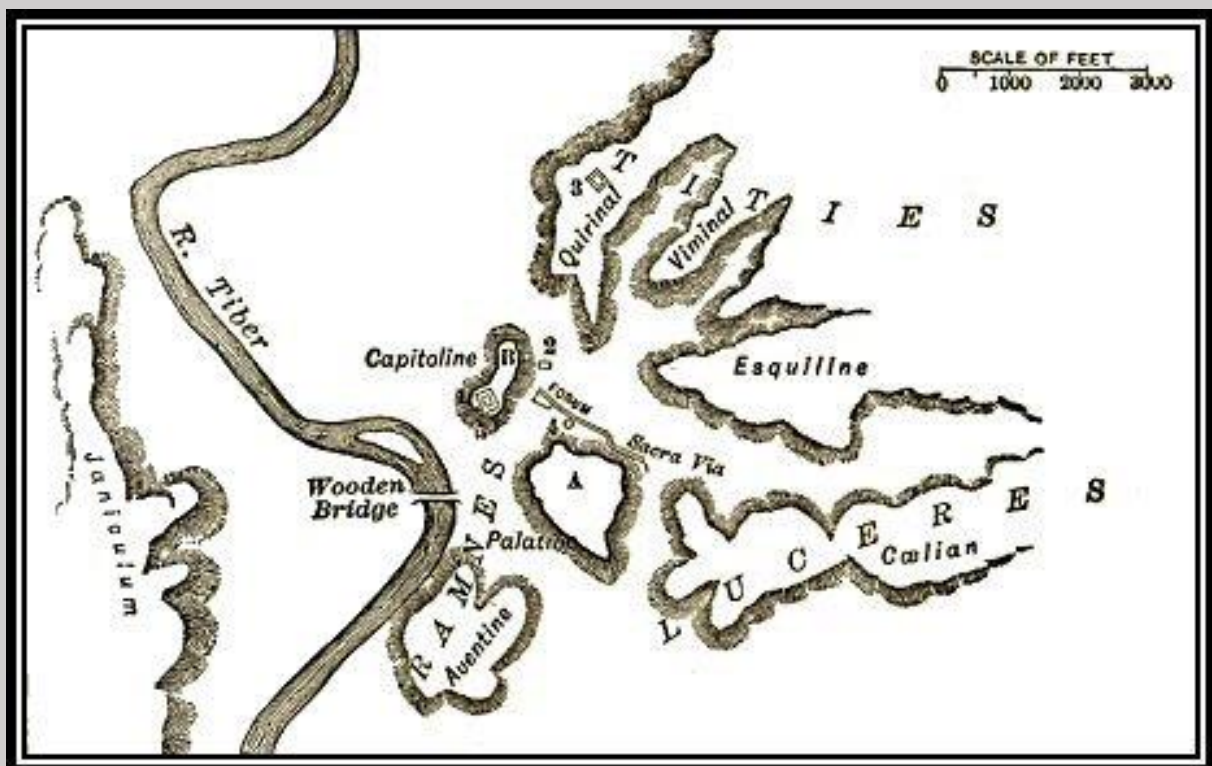
Wraak

Toen Amulius gehoord had dat zijn nicht bevallen was van een tweeling, werd hij bang. Als deze jongens zouden opgroeien, zouden ze een gevaar voor hem worden. Ze zouden zeker hun moeder en opa te hulp komen en hemzelf van zijn koningschap beroven en misschien wel doden. Hij besloot zich van de tweeling te ontdoen. Hen doden wilde hij niet. Immers als je je eigen familie vermoordt, dan zul je tot het einde van je leven achtervolgd worden door de wraakgodinnen, de Furiae. Beter was de kinderen in een mandje verzorgd in de Tiber uit te zetten en het toeval het werk te laten doen. Er was geen twijfel of de jongens zouden sterven. Niets was echter minder waar. Het langzaam stromende rivierwater deed hen landen op de oever en hier werden ze ontdekt door een wolvin die haar dorst kwam lessen.

De wolvin ontfermde zich over hen en zoogde de kinderen, totdat de herder Faustulus hen zag en hen meenam naar huis. Hij en zijn vrouw namen de kinderen op als hun eigen telgen. Wel vermoedde de herder dat het hier om koningskinderen ging. Het gerucht was immers tot hem doorgedrongen, dat Rhea een tweeling had gekregen en dat Amulius zich van hen wilde ontdoen. De herder hield dit vermoeden wel geheim. Bovendien waren de kinderen in dure kleren gehuld. De jongens kregen de naam Romulus en Remus en

ontwikkelden zich tot echte leiders met koninklijke inborst. Van hun leeftijdgenoten waren ze in alles de besten en ze waren rechtvaardig. Zo hadden ze de buit van rovers afgepakt en die aan de eigenaars teuggebracht. Deze rovers zonnen op wraak en overvielen de jongens, namen Remus gevangen en brachten hem nota bene naar Numitor met de aanklacht dat het een dief was. Numitor was dan wel door Amulius op zijn eigen landgoed gevangen gezet, maar had daar wel, zoals iedere *pater familias*, alle rechten. Numitor echter was onder de indruk van de jongen. In zijn verdediging verried hij zijn koninklijke afkomst. Bovendien leek hij toch wel sterk op zijn moeder Rhea, Numitors dochter. Intussen had Faustulus van Romulus gehoord dat Remus gevangen genomen was. Hij meende dat het nu tijd was in te grijpen. Snel vertrok hij naar Numitor, vertelde daar zijn verhaal en Numitor, Faustulus en de tweeling gingen tot actie over. Ze doodden Amulius en gaven hun opa de koninklijke macht terug. Alleen wilden de twee jongens nu daar waar ze gevonden waren een nieuwe stad stichten.

Het persoonlijk voornaamwoord

In het Latijn gebruikt men alleen pers. vnw in de nominativus/als onderwerp indien er veel nadruk op moet vallen: niet ik, maar jij hebt het gedaan. Verder bestaan er eigenlijk alleen persoonlijke voornaamwoorden (pronomina personalia) voor de eerste en tweede persoon singularis en pluralis. Voor de derde persoon gebruikt men de al eerder in dit hoofdstuk behandelde aanwijzende voornaamwoorden, die later in de Romaanse talen zich verder als persoonlijke voornaamwoorden en lidwoorden ontwikkeld hebben.

Verder ontbreekt van de pronomina personalia de genitivus. Daarvoor wordt het bezittelijk voornaamwoord (pronomina possessivum) dat een bijvoeglijk naamwoord is, gebruikt.

	1 ^e s. ik	2 ^e s. jij	1 ^e pl. wij	2 ^e pl. jullie
nom.	ego	tu	nos	vos
gen.	meus, mea, meum	tuus, tua, tuum	noster, stra, suum	vester, tra, tuum
dat.	mihi	tibi	nobis	vobis
acc.	me	te	nos	vos
abl.	me	te	nobis	vobis

Van de derde persoon bestaat wel het wederkerend (bezittelijk) voornaamwoord (pronomina personale en possessivum reflexivum): zich, zijn/haar/hun eigen. Deze voornaamwoorden wijzen in principe terug naar het onderwerp. Dit kan een 3^e persoon mannelijk, vrouwelijk en onzijdig en tevens enkelvoud en meervoud zijn. Omdat het wederkerend is bestaat er natuurlijk geen nominativus van.

	zich
nom.	-----
gen.	suus, sua, suum
dat.	sibi
acc.	se
abl.	se

Bijzonderheden:

1. het mannelijk meervoud van deze bezittelijke voornaamwoorden wordt gebruikt om iemands mannen, familieleden, aanhang aan te geven:

mei (nom.pl.)	mijn mannen, de mijnen
tui	jouw mannen, de jouwen
sui	zijn/haar/hun eigen mannen; de zijnen, de hunnen, de haren
nostri	onze mannen, de onzen
vestri	jullie mannen

Een vaste uitdrukking is **cum suis** = met de zijnen/haren/hunnen

2. Het onzijdig meervoud wordt gebruikt voor iemands bezittingen: mea, tua, sua, nostra, vestra, resp. mijn, jouw, zijn, haar, hun, onze, jullie bezittingen/goederen.

3. Vestrum en nostrum wordt als **gen. partitivus** gebruikt. Quis vestrum? Wie van jullie?

4. Als **gen. obiectivus** wordt gebruikt van de bezittelijke vnv. van het onzijdig de gen.: mei, tui, sui. nostri, vestri: amor mei = de liefde voor mij.

5. mecum, tecum, secum, nobiscum, vobiscum = met mij, jou etc.

Opdracht. 7

1. Ego vestalis sum.
2. Spes secundae fortunae nobis est.
3. Fratres vestros necant.
4. Mihi ignotus vir apparet.
5. Timor mei magnus est.
6. Quis vestrum mihi appropinquare vult?
7. Ex illo fonte vobis aquam hauseramus.
8. Ille Mars nobis appropinquat.

9. Hic vir ignotus tibi est.

10. Filius vester nos beatos vocat.

11. Amorem tui in memoria teneo.

12. Mei te laudant.

13. Cupidine pecuniae relinquit cum suis eius urbem.

14. Ex his fontibus sibi aquam hausit.

15. Amulius vir crudelis nobis erat.

Opdracht 8

Vul de ontbrekende uitgangen in en vertaal de twee onderstaande fabels.

Tekst 7.2

I.24. Rana rupta et bos

Homo inops, dum potentem hominem vult aequare, perit.

In prat.. quondam rana conspexit bov..,

et tacta invidia tantae magnitudinis

rugosam pell.. inflavit. Tum natos suos

interrogavit: 'Sum latior quam bos?'

Nat.. negaverunt. Rursus magis intendit cutem

et simili modo quaesivit:

'Quis maior est?' Nati dixerunt 'bos'.

Dum vult invidiosa rana magis

inflare se, rupt.. iacuit.

I.24

aequare	evenaren
bos, bovis	rund
conspicere 5, -spexi	zien
cutis	huid

iacere 2	liggen
inflare	opblazen
inops	machteloos
intendere 3	spannen

interrogare	vragen	pratum	weiland
invidia	jaloerie	quaerere 3, quaesivi	vragen
invidiosus	jaloers	quam	dan
latior	breder	quondam	ooit
magnitudo, -dinis	grootte	rana	kikker
maior	groter	rugosus	rimpelig
modus	wijze	ruptus	gebarsten
natus	kind	rursus	weer
negare	ontkennen, 'nee' zeggen	similis	gelijk
pellis	huis	suus	zijn, haar, hun eigen
perire	te gronde gaan	tactus	aangeraakt
potens, potentis	machtig	tantus	zo groot

I.25 Canes et Corcodilli

Qui consilia prava dant cautis homin....,

et perdunt operam: ill... istos derident turpiter.

Dicunt: 'Canes bibunt in Nil.. flumine, dum currunt, quia non volunt quod corcodill.. se rapiunt et edunt.

Igitur cum currens bibere coepit canis,

sic corcodillus ei dixit: 'Quamlibet lambe otio,

noli timere'. At ille 'Volo id facere, mehercules,

sed tu carn.. meae cupidus es'.

I.25

at	maar	lambere 3	likken
bibere 3	drinken	mehercules	bij Hercules
canis, canis	hond	meus	mijn
caro, carnis <i>f</i>	vlees	Nilus	de Nijl
cautus	voorzichtig	otium	rust
consilium	advies	perdere 3 operam	vergeefse moeite doen
corcodillus	krokodil	pravus	slecht
cupidus + <i>gen.</i>	verlangend naar	quamlibet	naar believen
currens	rennend	Qui	wie, hij/zij die
currere 3	rennen	quod	voegwoord: dat
deridere 2	uitlachen	rapere 5	roven
edere 3	eten	turpiter <i>adv.</i>	schandelijk
igitur	dus	volunt ze willen	

Opdracht 9

Zoek de betekenis van de onderstaande gevleugelde uitspraken op. Geef de vertaling en leg uit wat er mee bedoeld wordt.

id est
Cave canem.
Ipse dixit.
in spe

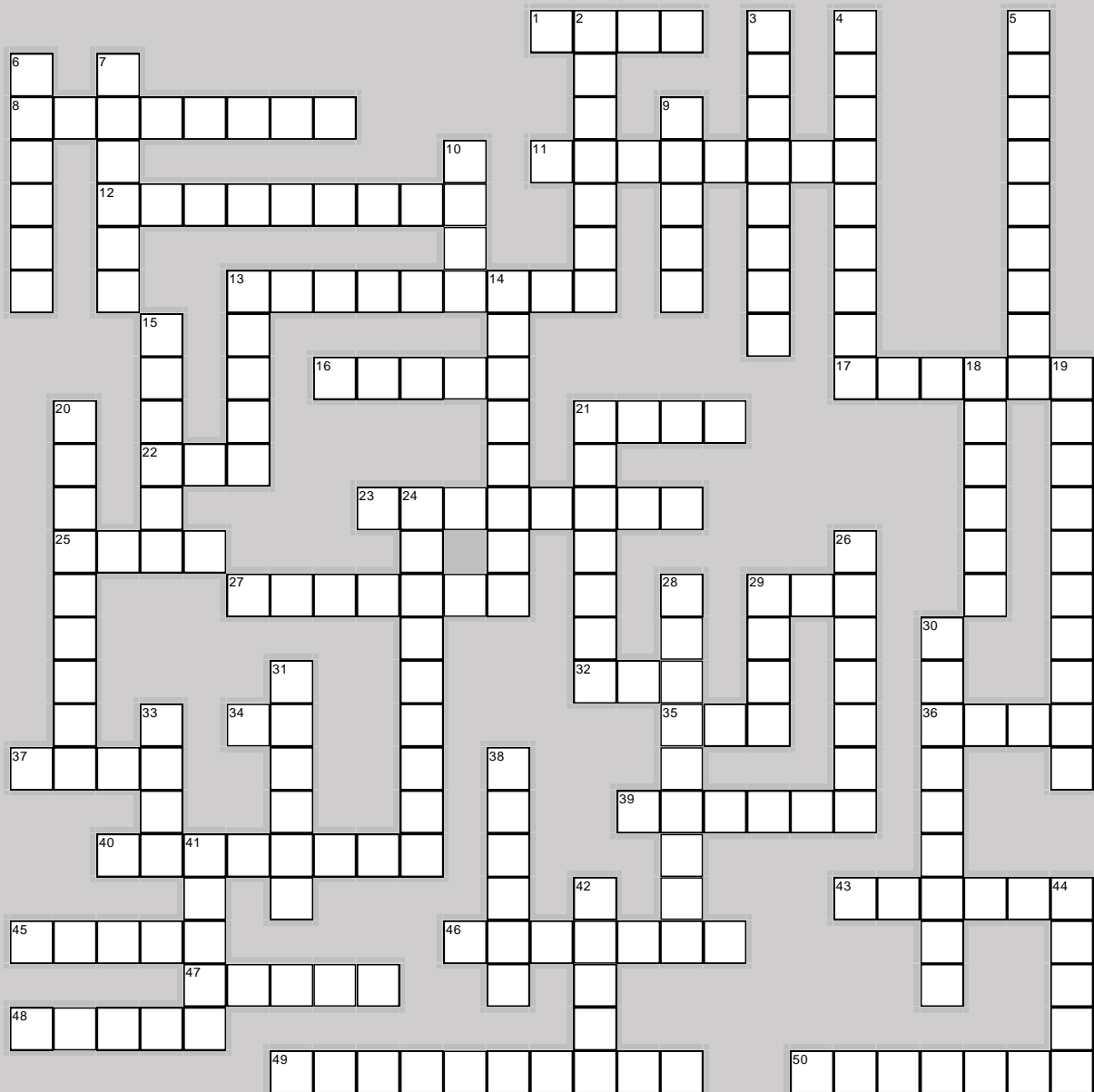
Puzzel Lectio Septima

Horizontaal

1. hoop acc.sg. (4)	34. door het ding (2)
8. met het leger (8)	35. zaken object (3)
11. huwelijken nom.pl. (8)	36. voor een rund (4)
12. door een jalouse (9)	37. op de wijze (4)
13. voor vruchten (9)	39. van dagen (6)
16. klein nom.f.sg. (5)	40. jij had geput (8)
17. voor heil (6)	43. hoorns subject (6)
21. met trouw (4)	45. ik ga te gronde (5)
22. voor de zaak (3)	46. schaamte nom.pl. (7)
23. ze putten (8)	47. van de zaken (5)
25. van de verwachting (4)	48. van water (5)
27. van hoorns (7)	49. van de legers (10)
29. op een dag (3)	50. voor runderen (7)
32. met hoop (3)	

Verticaal

2. van schaamte (7)	20. ik zie (9)
3. maagden gen.pl. (8)	21. Vrucht aangesproken persoon (7)
4. jullie waren aan het roepen (9)	24. oompjes acc.pl. (9)
5. zij evenaarden (9)	26. van maanden (7)
6. gelukkig nom.sg. m (6)	28. afgewend te hebben (9)
7. geeft toe (6)	29. dagen subject (4)
9. trouw object (5)	30. van kinderen (9)
10. manieren nom.pl. (4)	31. maand acc. sg. (6)
13. van het erewoord (5)	33. roep (4)
14. van gelukkigen (8)	38. vanaf dagen (6)
15. wend af (6)	41. door een vrouw (5)
18. van vrouwen (6)	42. aan een hoorn (5)
19. jullie hadden gelegen (10)	44. water abl.pl. (5)

Leerwoorden

aequare	evenaren	itaque	dus
aqua	water	iuvare	helpen
aspicere 5	aanschouwen	liberi <i>pl.</i> 2 ^e	kinderen
Atrium Vestae	het Atrium Vestae (<i>huis van de Vestaalse maagden</i>)	mensis <i>m.</i> , -sis	maand
avertere 3, averti	afwenden	modus	wijze
avunculus	oom (<i>van moeders kant</i>)	officium	plicht, taak
beatu	gelukkig	parere 5, peperi	baren
bos, bovis	rund	parvus	klein
cedere 3, cessi	wijken voor, toegeven aan	paterque = et pater	
coniugium	huwelijk	perire	te gronde gaan
conspicere 5, -spexi	zien	potens, potentis	een machtig persoon
cotidie	dagelijks	praedium	landgoed
currus 4 ^e	wagen	pudor	schaamte
custodire	bewaken	relinquere, <i>perf.</i> reliqui	achterlaten
dies <i>m, f</i>	dag	res 5 ^e	zaak, ding, situatie
diu <i>adv.</i>	lange tijd	rursus	weer
domus 2/4 <i>f.</i>	huis	salus, salutis	heil, redding
fides 5 ^e	trouw erewoord	secundus	voorspoedig
fons, -ntis <i>m.</i>	bron	similis	gelijk
fortis 3	dapper, sterk	spes <i>f.</i> 5 ^e	hoop, verwachting
fortuna	lot, geluk	subito	plotseling
fructus 4 ^e	vrucht, voordeel	suus	zijn, haar, hun eigen
haurire, hausi	putten	tenere 2	houden, hebben
iacere 2	liggen	uxor, -oris	getrouwde vrouw
invidia	jaloerie	vestalis, -le	vestaals, van Vesta
invidiosus	jaloers	virgo, virginis	maagd
		vocare	roepen noemen
		volo	ik wil
		vox, vocis	stem

Grammatica les 7

De aanwijzende en persoonlijke voornaamwoorden van de 3e persoon

De aanwijzende voornaamwoorden (demonstrativa) zijn als bijvoegelijke naamwoorden: ze congrueren.

Deze aanwijzende voornaamwoorden worden ook als persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon gebruikt.

Bijzonderheden van de verbuiging: alle aanwijzende voornaamwoorden hebben **één gen.sg. op -ius** voor alle geslachten en **één voor de dat.sg. -i**. Vergelijk overigens hiermee de vragende voornaamwoorden.

ille (m), illa (f), illud (n):

- die, dat (beroemde, daar bij jou, eerst genoemde)
- hij zij het.

nom.s.	ille	illa	illud
gen.	illius	Illius	Illius
dat.	illi	Illi	illi
acc.	illum	illam	illud
abl.	illo	illa	illo
nom.p.	illi	Illae	Illae
gen.	Illorum	illarum	Illorum
dat.	Illis	Illis	Illis
acc.	Illos	Illas	Illae
abl.	illis	illis	illis

Nota bene: precies zo worden verbogen:

iste, ista, istud: 1. die, dat (schurk), 2. hij, zij, het

ipse, ipsa, ipsum: zelf, juist

hic (m), haec (f), hoc (n):

- deze, dit (hier bij mij),
- hij, zij, het

De -c- is het aanwijzende element.

nom.s.	hic	haec	hoc
gen.	huius	huius	Huius
dat.	huic	huic	huic
acc.	hunc	hanc	Hoc
abl.	hoc	hac	hoc
nom.p.	hi	hae	haec
gen.	horum	harum	horum
dat.	his	his	his
acc.	hos	has	haec
abl.	his	his	his

is (m), ea (f) en id (n):

- deze, dit
- hij, zij, het

Dit woordje is het meest neutraal, het heeft geen bijbetekenis.

nom.s.	is	ea	id
gen.	eius	eius	eius
dat.	ei	ei	ei
acc.	eum	eam	id
abl.	eo	ea	eo
nom.p.	ei	eae	ea
gen.	Eorum	earum	eorum
dat.	eis	eis	eis
acc.	eos	eas	ea
abl.	eis	eis	eis

Het wederkerende voornaamwoord van de 3e persoon

Het wederkerende voornaamwoord van de 3e persoon is in het Nederlands 'zich' en wordt gebruikt voor mannelijke, vrouwelijke, onzijdige woorden en in enkelvoud en meervoud:

In het Latijn bestaat natuurlijk ook zo'n wederkerend vnv. (pronomen **reflexivum**). Ook dit wordt voor alle geslachten en in enkelvoud en in meervoud gebruikt. Het heeft slechts 3 naamvallen. Er bestaat geen nominativus van dit woord en in plaats van een genitivus wordt een bezittelijk voornaamwoord gebruikt.

nom.	-----	-----
gen.	suus, sua, suum	zijn, haar, hun eigen
dat.	sibi	aan, voor zich
acc.	se	zich
abl.	se	door, met, vanaf zich

Nota bene: ook de persoonlijke voornaamwoorden van de 1^e en 2^e persoon kunnen (uitgezonderd de nominativus en genitivus) als wederkerende voornaamwoorden gebruikt worden.

Het persoonlijk voornaamwoord

	1 ^e s. ik	2 ^e s. jij	1 ^e pl. wij	2 ^e pl. jullie
nom.	ego	tu	nos	vos
gen.	meus, mea, meum	tuus, tua, tuum	noster, stra, suum	vester, tra, tuum
dat.	mihi	tibi	nobis	vobis
acc.	me	te	nos	vos
abl.	me	te	nobis	vobis

De vierde en vijfde declinatie

Het Latijn kent vijf declinaties. De eerste drie zijn al aan bod gekomen. Als je alle declinaties van het Latijn bekijkt, valt op dat de 1^e en 2^e en 4^e en 5^e klinkerdeclinaties zijn: hun stam eindigt op een klinker. Die stam is het best zichtbaar in de ablativus sg. Van de 1^e declinatie eindigt die op een -a (dea) en daarom wordt die ook wel de a-declinatie genoemd. De ablativus van de 2^e eindigt op een -o (deo): de o-declinatie. Van de 4^e declinatie eindigt de stam op een -u: exercitu- (exercitus - leger). Dit is de u-declinatie. Van de 5^e eindigt de

stam op een –e: re- (res – zaak). Dit is de e-declinatie. Alleen van de derde declinatie eindigt de stam niet op een klinker, maar op een medeklinker: rex, reg-. deze declinatie heet ook wel medeklinkerdeclinatie.

De vierde declinatie

Deze bestaat uit twee groepen:

- mannelijke woorden op –us: exercitus – leger
- onzijdige woorden op –u: cornu – hoorn, (leger)vleugel.

De uitgangen die deze declinatie (overigens ook de 5^e) gebruikt, zijn gelijk aan die van de andere declinaties.

casus	m sg.	m pl.	n sg.	n pl.
nom.	exercitu-s	exercitu-s	cornu	cornu-a
gen.	exercitu-s	exercitu-um	cornu-s	cornu-um
dat.	exercitu-i*	exercit-ibus**	cornu	corn-ibus
acc.	exercitu-m	exercitu-s	cornu	cornu-a
abl.	exercitu	exercit-ibus	cornu	cornibus

*De dativus singularis kan ook exeercitu zijn.

** De dativus pluralis was eigenlijk exercitu-bus, maar heeft zich aan die van de derde declinatie aangepast.

NB: domus (f!) is een zelfstandig naamwoord dat deels van de 2^e en deels van de 4^e declinatie is: abl. sg. domo, acc.pl. domos, gen. pl. soms domorum.

De vijfde declinatie

De woorden van de vijfde zijn vrouwelijk. Uitzondering is dies – dag. Dies is mannelijk als het geen bepaalde dag is, maar als dat wel een bepaalde dag is, is dies vrouwelijk.

casus	sg.	pl.
nom.	re-s	re-s
gen.	re-i	re-rum
dat.	re-i	re-bus
acc.	re-m	re-s
abl.	re	re-bus